

רמב"ן ור' בחיי נצבים

פרשת נצבים.

(כט כז): וַיִּתְּשֶׁם ה' מֵעַל אֲדָמְתָם בְּאֶף וּבַחֲמָה וּבְקֶזֶף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַכְם אֶל אֶרֶץ אַחֲרַת כַּיּוֹם

הַזֶּה:

עי' ר' בחיי: וישליכם אל ארץ אחרת למ"ד של וישליכם רבתי וידוע כי היא הגדולה שבכל האותיות¹ ומה שהיתה רבתי יתכן שירמוז אל המעלה הגדולה הנשאת המושלכת בזמן הגלות הוא שאמר ירמיה (איכה ב א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל² וכן כתוב עוד (תהלים עח סא) ותפארתו ביד צר והוא שכתוב (דניאל ח יב) ותשלך אמת ארצה והוא איקונין של יעקב החקוקה בכסא הכבוד, וזהו שאמרו במדרש איכה (איכה רבתי פ"ב ס"ו ב) כלום הם מכעיסין אותי אלא בשביל איקונין של יעקב החקוקה בכסא הכבוד הדא היא מקלקלא לאפיהון הדא הוא דכתיב השליך משמים ארץ תפארת ישראל וזהו שאמר דוד ע"ה (תהלים קב יא) כי נשאתני ותשליכני כי המעלה הגבוהה הנשאת השליכה וכיון שהשליך אותה מעלה לא זכר הדום רגליו שהיא עמרת המקבלת מתפארת³ בסוד (משלי ד

¹ עי' זהר חדש (סו ע"א): ל דא מגדל דפרח באוירא דאיהו מלך גדול ובגין כך איקרי אל עילא ואמצעייתא כחדא עילא ורישא דאשגחותא רישא דכל אתון כחדא אל נטיל אל"ף סיועא דההוא מגדלא דפרח באוירא לגביה ועליה סליק בשמא.

תרגום: ל זה מגדל הפורח באויר שהוא מלך גדול ומשום כך נקרא אל עליון (מעלה) ואמצעי יחד המעלה וראש של ההשגחה ראש של כל האותיות יחד אל נוטל אל"ף סיוע של אותו המגדל הפורח באויר אליו ועליו עולה בשם.

ועי' ספר הפליאה (עמוד &): גל"ש ג' וש' רומזים לבינה ולחסד, כי בהיות הג' רומז בבינה הש' רומז בחסד, הל' לת"ת, שהת"ת נקרא מגדל הפורח באויר שהוא באמצע קו השווה, וכשהש' הוא לבדו בלא ג' רומז בבינה ועל שיש לה ג' רגלים הוא בעבור שהבינה היא שלישית. ועי' ע"ח שער הנסירה פרק ה.

² עי' זהר (ח"א דף רמב ע"ב): כתיב (דניאל ז ט) חזה הוית עד די כרסוון רמיו ועתיק יומין יתיב וגו' חזה הוית עד די כרסוון רמיו כד אתחרב בי מקדשא תרי כרסוון נפלו תרי לעילא תרי לתתא תרי לעילא בגין דאתרחיקת תתאה מעלאה כרסייא דיעקב אתרחיקת מכרסייא דדוד וכרסייא דדוד נפלת הדא הוא דכתיב (איכה ב א) השליך משמים ארץ תרי כרסוון לתתא ירושלם ואינון מארי דאורייתא וכרסוון דלתתא כגוונא דכרסוון דלעילא מריהון דאורייתא היינו כרסייא דיעקב ירושלם היינו כרסייא דדוד ועל דא כתיב עד די כרסוון ולא כרסיא כרסוון סגיין נפלו וכלהו לא נפלו אלא מעלבונה דאורייתא

תרגום: כתוב "חזה הוית עד די כרסוון רמיו ועתיק יומין יתיב וגו'." (הייתי רואה עד שהכסאות נזרקו ועתיק יומים יושב וגו'). "חזה הוית עד די כרסוון רמיו", כשנחרב בית המקדש, שני כסאות נפלו, שנים למעלה ושנים למטה. שנים למעלה, כי התרחקה התחתונה מהעליונה. כסא של יעקב התרחק מכסא דוד, וכסא דוד נפל. זהו שכתוב "השליך משמים ארץ". שני כסאות למטה, ירושלים, ואותם בעלי התורה. והכסאות שלמטה כדוגמת הכסאות שלמעלה, בעלי התורה, היינו כסא של יעקב. ירושלים היינו כסא של דוד. ועל זה כתוב "עד די כרסוון" [כסאות], ולא כסא. כסאות רבים נפלו, וכולם לא נפלו אלא מעלבונה של תורה.

ועיי, ש ח"ב קטז ע"א): והאי איהו כאילו (איכה ב א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל דמאן יהיב ארץ בשמים דקאמר השליך משמים ארץ אלא ודאי דא שכינתא ותפארת עמה דלא אתפרש מינה בנפילו דילה לקיים בה (ישעיה מב ח) אני יהו"ה הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ומנלן דאמת נפל עמה דכתיב (דניאל ח יב) ותשלך אמת ארצה ומאן דאומי בקושטא הוא מקיים (תהלים פה יב) א'מת מ'ארץ ת'צמח דאיהו עמודא דאמצעייתא דביה איהו קיימא בניינא הדא הוא דכתיב ברא' אלה"ם' את' ולבתר השמים ואת הארץ

תרגום: וזהו כאלו השליך משמים ארץ תפארת ישראל שמי נותן ארץ בשמים שאמר השליך משמים ארץ ודאי זו שכינה ותפארת עמה שלא נפרד ממנה בנפילתה לקיים בה אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ומנין לנו שאמת נפל עמה שכתוב ותשלך אמת ארצה ומי שנשבע אמת הוא מקיים אמת מ'ארץ ת'צמח שהוא העמוד האמצעי שבו הבנין קיים זהו שכתוב ברא' אלה"ם' את' ואחר כך השמים ואת הארץ.

³ עי' זהר (ח"ב דף קעה ע"א): ובשעתא דבעא קודשא בריך הוא לאחרבא ביתיה דלתתא וארעא קדישא דלתתא אעבר להאי ארעא קדישא דלעילא בקדמיתא ונחית ליה מההוא דרגא דהוה ינקא משמים קדישא ולבתר חריב להאי דלתתא הדא הוא דכתיב השליך משמים ארץ בקדמיתא ולבתר ולא זכר הדום רגליו דתניא כך ארחוי דקודשא בריך הוא כד בעי למידן עלמא בקדמיתא עביד דינא לעילא ולבתר אתקיים לתתא דכתיב (ישעיה כד כא) יפקוד יהו"ה על צבא המרום במרום בקדמיתא ולבתר ועל מלכי האדמה על האדמה.

רמב"ן ור' בחיי נצבים

ט) עטרת תפארת תמננך וזהו שכתוב (איכה ה טז) נפלה עמרת ראשנו וכיון שנפלה נפלו ישראל שנאמר (עמוס ה ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל⁴ ובלשון הזה מציינו שאמר יחזקאל הנביא על מלכות בית דוד (יחזקאל יט יב) ותתש בחמה לארץ הושלכה.

ל) ב: וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלִי כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם אֶתָּה וְנִגְיָה בְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ:
עי' רמב"ן: ולפי דעתי יש בו סוד גדול כי ירמוז למה שאמרו (יבמות סג ב) אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף וכבר דברתי בו:

ל) יב: לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה:
עי' ר' בחיי: הזכיר ארבעה פעמים מלת היא כנגד ארבעה יסודות העליונים⁶ הנמשכים

תרגום: ובשעה שרצה הקדוש ברוך הוא להחריב את ביתו שלמטה והארץ הקדושה שלמטה העביר בראשונה את הארץ הקדושה שלמעלה והורידה מאותה דרגה שהיתה יונקת מהשמים הקדושים ואחר כך החריב את זו שלמטה זהו שכתוב השליך משמים ארץ בראשונה ואחר כך ולא זכר הדם רגליו ששינו כן דרכו של הקדוש ברוך הוא כשרוצה לדון את העולם בראשונה עושה דין למעלה ואחר כך מתקיים למטה שכתוב יפקוד ה' על צבא המרום במרום בראשונה ואחר כך ועל מלכי האדמה על האדמה.

ועיי' ש"פ ע"א: ולבתר דאתחזיא סיהרא דיאותו לאורה מברך עליה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם ובמי מתקדשת ומתברכת בתפארת בגין דאיהו עטרת תפארת לעמוסי בטן.

תרגום: ואחר שנראית הלבנה שיאותו לאורה מברך עליה ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם ובמי מתקדשת ומתברכת בתפארת משום שהיא עטרת תפארת לעמוסי בטן.

⁴ עי' תיק"ז נו ע"א: ווי ליה לבר נש דנשמתי נחיתת תחת רגליו דבההוא זמנא אתמר במזליה (עמוס ה ב) נפלה לא תוסיף קום ולית ליה עילוי וסלוק אלא בידא דקודשא בריך הוא דאזיל שמא קדישא לימינא ואוקים לה.

תרגום: אוי לאדם שנשמתו יורדת תחת רגליו, שבאותו זמן נאמר במזלו "נפלה לא תוסיף קום", ואין לו עליו והתעלות אלא ביד הקדוש ברוך הוא, שהולך השם הקדוש לימין ומקים אותה.

⁵ עי' תיק"ז קט ע"א: אמר ליה ולרשיעיא מאי דהא כתיב (קהלת ח') ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וכו' מה תימא בהון אמר ליה שמענא בהון רזא יפול מצדך אלף וגו' הכי אמרו לי ברמיזא אמר ליה אי הכי מאי אשר קומטו בלא עת וגו' אמר ליה אלין תשע מאה ושבעים וארבעה דדין דאתקמטו ואסתלקו קדם זמנייהו ודא איהו אשר קמטו בלא עת דאסתלקו קדם זמנייהו וזריק לון קודשא בריך הוא על כל דרא ודרא דא איהו נהר יוצק יסודם ודא הוא רזא דאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף וכדין חדתינ עתידין למיתי אדהכי אסתלק סבא אמר רבי שמעון לחבריא חבריא ודאי האי איהו סבא דסבין אדם עלאה זכאה דרא דהאי רזא אתגליא ביה.

תרגום: אמר לו ומה לרשעים שהרי כתוב ובכן ראיתי רשעים קברים ובאו וכו' מה תאמר בהם אמר לו שמעתי בהם סוד יפול מצדך אלף וגו' כך אמרו לי ברמיזא אמר לו אם כן מה זה אשר קמטו ולא עת וגו' אמר לו אלו תשע מאות ושבעים וארבעה דורות שהתקמטו והסתלקו קדם זמנם וזהו אשר קמטו ולא עת שהסתלקו קדם זמנם וזרק אותם הקדוש ברוך הוא על כל דור ודור זהו נהר יוצק יסודם וזהו הסוד שאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ואז עתידים חדשים לבא בינתים הסתלק הזקן ואמר רבי שמעון לחבריים חברים ודאי זהו זקן הזקנים האדם העליון אשרי הדור שהסוד הזה התגלה בו.

⁶ עי' זהר (ח"ג רכה ע"א): שם יהו"ה לקרבא אתוון י' בה' ו' בה' בקרבנא דלהון הרי בכל קרבנין בין דבעירי בין דמלאכין דממנן על פקודין בין במלכותא בין בשמיה כלא צריך לקרבא לקב"ה (דאורייתא דיליה) באתוון קדישין ואיהו רכיב בארבע חיון דמלאכים ואיהו רכיב בארבע יסודין דמנהון אתבריאן ארבע חיון טבעיים ואיהו הוא דמקרב מיא באשא ורוחא בעפרא הה"ד (איוב כה ב) עושה שלום במרומי וואף הכי הוא מקרב מיכאל דאיהו מים שכליים עם גבריאל דהוא אש שכלי ואיהו מקרב אוריאל דאיהו אויר דהיינו רוח שכלי עם רפאל דאיהו אפר דהיינו עפר שכלית דמיד דאסתלק קב"ה מבינייהו לית בהון חילא.

תרגום: שם יהו"ה, לקרב את האותיות י' בה' ו' בה' בקרבנותיהם. הרי בכל הקרבנות בין של בהמות בין של מלאכים שממונים על מצוות, בין במלכות בין בשמו, הכל צריך להקריב לקדוש ברוך הוא (שתורתו) באותיות קדושות, והוא רוכב בארבע חיות של המלאכים, והוא רוכב בארבעה יסודות, שמהם נבראו ארבע חיות טבעיות, והוא הוא שמקרב מים לאש, ורוח לעפר, זהו שכתוב "עושה

רמב"ן ור' בחיי נצבים

ונאצלים מן החכמה העליונה ואלו שמותם ברמז אברהם יצחק ויעקב ודוד נאצלו מהם כנגדם בעולם הנפרדים⁷ ארבע חיות הקודש וארבעה אופנים ובעולם השפל הזה ארבעה יסודות⁸ שהם קיום כל מורכב ועמידתו וכו', מי יעלה לנו השמימה יש בכאן רמז כי השם המיוחד⁹ לא תתכן השגתו כי אם לעם ישראל הנמולים שהם התומים באות ברית קדש ומצינו ג"כ שלא יתנבא מעומד אלא מי שהוא נמול שכן מצינו באברהם קודם המילה שכתוב בו (בראשית יז ג) ויפול על פניו לא היה מתנבא אלא נופל לאחר המילה מעומד שכן כתוב (בראשית יח כב) ואברהם עודנו עומד לפני ה' ובלעם לא התנבא מעולם אלא נופל שנאמר (במדבר כד ד) נופל וגלוי עיני וכן רמזו משה במה שאמר להקב"ה בסנה (שמות ג יג) ואמרו לי מה שמו מה אמר אליהם יאמר כי הנמולים ישאלוהו על השם המיוחד¹⁰.

שלום במרומי" כמו כן כאן הוא מקרב את מיכאל שהוא מים שכליים עם גבריאל שהוא אש שכלי, והוא מקרב את אוריאל שהוא אור, שהיינו רוח שכלי, עם רפאל שהוא אפר שהיינו עפר שכלית, שמיד שמסתלק הקדוש ברוך הוא מביניהם אין בהם כח.

⁷ עי' זהר (בראשית כב ע"א): פתח ואמר למלכא דהוה ליה כמה בניינין למבני ליה והוה ליה אומנא וההוא אומנא לא הוה עבד מדעם אלא מרשו דמלכא כמה דאת אמר (משלי ח ל) ואהיה אצלו אמון מלכא ודאי איהו חכמה עלאה [לעילא] ועמודא דאמצעייתא מלכא לתתא אלה"ם אומנא לעילא ודא אימא עלאה אלה"ם אומנא לתתא ודא שכינתא דלתתא ואתתא לית לה רשו למעבד מדעם בלא רשו בעלה וכל בניינין דהוה בארץ אצילותא הוה אמר אבא באמירה לגבי אימא יהא כדן וכדן ומיד הוה כמה דאת אמר (בראשית א ג) ויאמר אלה"ם יהי אור ויהי אור ויאמר הוה אמר לאלה"ם יהי אור מארי דבניינא איהו אומר ואומנא עביד מיד ויהי אור ויהי אור ויאמר הוה אמר לאלה"ם יהי אור מארת וכלא אתעביד מיד כד מטא לעלמא דפרודא [דאיהו עולם הנבדלים] אמר אומנא למארי בניינא (בראשית א כו) נעשה אדם בצלמנו כדמותנו.

תרגום: פתח ואמר, [משל] למלך שהיו לו כמה בנינים לבנות והיה לו אומן, ואותו אומן לא היה עושה דבר אלא מרשות המלך. כמו שאתה אומר "ואהיה אצלו אמון". המלך הוא ודאי חכמה עליונה למעלה, ועמוד האמצעי מלך למטה. אלהים אומן למעלה, וזו אִם העליונה. אלהים אומן למטה, וזו שכינה שלמטה. ולאשה אין רשות לעשות דבר בלי רשות בעלה, וכל הבנינים שהיו בדרך אצילות, היה אומר אבא באמירה לאמא, יהיה כזה וכזה, ומיד נהיה. כמו שנאמר "ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור", ויאמר, היה אומר לאלהים יהי אור. בעל הבנין הוא אומר, והאומן עושה מיד. וכך כל הבנינים בדרך אצילות היה אומר יהי רקיע יהי מאורות, והכל נעשה מיד. כשהגיע לעולם הפירוד שהוא עולם הנבדלים, אמר האומן לבעל הבנין, נעשה אדם בצלמנו כדמותנו.

⁸ עי' זו"ח (ו ע"ד): תדע לך שהבורא יתברך ברא האדם וברא אותו בצלם ובצורה והכינו מארבעה דברים מובדלים זה מזה מאש מרוח ממים מעפר שנאמר והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלקים אלו הם הד' דברים הנזכרים.

ועי"ש (יג ע"ד): אר"י כוורדין של שליח דאשה דמלייאן מן זרעא דב"נ דאית ביה היסודות כלם כך הארץ בו ביום שנבראת בו ביום נתעברה מכל מה שהולידה דכתיב בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ ומיד הארץ היתה תהו ובהו וחשך ורוח הרי בכאן ארבעה יסודות שהם אש מים רוח חשך ואלו הולידו כל תולדותיה ומאלו נתייסדו כולם. וכל התולדות נהוו מכחות אלו.

תרגום: אמר רבי יצחק כמו גידים של שליה של אשה שמלאים מזרעו של אדם שיש בו היסודות כלם כך הארץ בו ביום שנבראת בו ביום נתעברה מכל מה שהולידה נאמר (שם א) בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ ומיד הארץ היתה תהו ובהו וחשך ורוח הרי בכאן ארבעה יסודות שהם אש מים רוח חשך ואלו הולידו תולדותיה ומאלו נתייסדו כלם וכל התולדות נהוו מכחות הללו.

וכן עי' תיקו"ז קכא ע"א. ועי' שערי קדושה ח"ג פ"ב: עולם העשיה תחלה יש בו חלק התחתון הנזכר, מלכות שבה, ונקרא ארבעה יסודות העולם השפל.

⁹ עי' זו"ח (ג ע"ב): וע"כ כדי שלא יטעה אדם, צוה בקרבנות ואמר, אדם כי יקריב מכם קרבן לה'. וכי תזבחו זבח תודה לה'. וכי תזבחו זבח שלמים לה'. ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה'. הכל לה'. ולא נאמר לאלקים. מ"ט. א"ר אבהו, שם זה הוא משותף, שהמלאכים נקראו אלקים, בני אדם נקראו אלקים, הדיינים נקראו אלקים, ואין אנו יודעים למי מהם זובח, לכך צריך להזכיר השם המיוחד לבדו.

¹⁰ עי' תיקו"ז (קנג ע"א): פקודא דברית מילה בגזירו דערלה ופריעה כמה דאיהו אעבר מההוא אבר כל אלן קליפין דאלהים אחרים ותקין ביה אתר לשריא ביה שכינתא תמן דאיהו אות ברית מילה הכי קודשא בריך הוא כד נשמתייה סליקת לעילא הה"ד (דברים ל) מי יעלה לנו השמימה קודשא בריך הוא אעבר מניה כל מלאכי חבלה ומקטרגין דלא יקרבו לגביה בגין דשמא דה' שריא עליה דתשכח ליה באלין תיבין מי יעלה לנו השמימה ראשי תיבין מיל"ה וסופי תיבין יה"ה בשמיה סליק לעילא

רמב"ן ור' בחיי נצבים

נשמתיה ובההוא זמנא יתקיים ביה (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך וכמא דאיהו מקבל עליה כל פקודין דעשה בדחילו ורחימו הכי אמליכין ליה לעילא חיילין ומשריין על אלין עלמין דתקין ליה קודשא בריך הוא לעילא ומקבלין ליה עלייהו בדחילו ורחימו דמאריהון.

תרגום: מצות ברית מילה בחתיכת הערלה ופריעה כמו שהוא מעביר מאותו אבר כל אלה קליפות של אלהים אחרים ומתקן בו מקום לשרות בו שכינה שם, שהוא אות ברית מילה, כך הקב"ה כאשר נשמה עולה למעלה שכתוב מי יעלה לנו השמימה הקב"ה מעביר ממונ כל מלאכי חבלה ומקטרגים של איקרבו אליו לפי ששם ה' שורה עליו שמצא לו באלה תיבות מייעלה לנו השמימה ראשי תיבות מיל"ה וסופי תיבות יה"ה, בשמו נשמתו עולה למעלה, ובאותו זמן מתקיים בו (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך וכמו שהוא מקבל עליו כל המצות עשה ביראה ובאהבה, כך ממליכים אותו למעלה, חיילות ומחנות על אלה עולמות שתיקן להם הקב"ה למעלה ומקבלים אותו לעיהם ביראה ואהבת אדונם.